

Des diverses légendes recueillies, il ressort que, dans ces îles, sont largement répandues celles qui se rapportent aux Καλικάντζαροι (êtres démoniaques) aux vampires, aux fantômes, aux fées etc., ainsi que, parmi les légendes religieuses, celles qui racontent la découverte, à Nissyros, de l'icône miraculeuse de la Vierge Σπηλιανῆς (de la caverne) et la construction d'une église en son honneur.

Pour guérir les enfants malades, on recourt au τρουποέρασμα, c-à-d. que l'on fait passer le malade par un trou dans l'église ou bien par la porte centrale du sanctuaire.

La veille et le jour de la St Jean (23 et 24 juin) ainsi que la veille de la St Basile, au soir, les jeunes filles accomplissent des actions magiques, destinées à provoquer des songes qui leur feront connaître leur futur mari. A cette fin, on utilise le gâteau des Rois (βασιλόπιττα), et ἀρμυρόπιττα (sorte de pain salé) et on joue au Κλήδονα (jeu divinatoire). On pratique également la divination au moyen de miroirs, de feves et de feuilles.

Les longues chansons narratives appartenant à presque toutes les catégories, qui étaient autrefois chantées et dansées, sont aujourd'hui délaissées. Les distiques, au contraire, sont devenus la forme poétique préférée des habitants des îles. Ils sont largement employés à l'occasion des fêtes et lorsqu'on se réunit pour danser.

Parmi les diverses danses populaires, l'auteur décrit celle qui est propre à Nissyros ὁ χορὸς τῆς Κούπας (la danse de la coupe).

Z'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ
ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΦΛΩΡΙΝΗΣ (13 ΑΥΓ. — 14 ΣΕΠΤ. 1964)

ΥΠΟ ΑΓΓ. Ν. ΔΕΥΤΕΡΑΙΟΥ

Πρὸς λαογραφικὴν ἔρευναν καὶ συλλογὴν σχετικῆς ὕλης εἰργάσθησαν ἀπὸ τῆς 13 Αὐγ. μέχρι τῆς 14 Σεπτ. 1964 εἰς τὰ χωρία, πρῶτον «Ἄνω Κλειναὶ» (πρῶην Ἄνω Κλέστινα) (κάτ. 656),¹ «Κάτω Κλειναὶ» (κάτ. 955) «Ἀγία Παρασκευὴ» (κάτ. 644) καὶ Παπάγιαννης (κάτ. 1389), εἶτα δὲ καὶ εἰς τὸ Ἀνταρτικὸν (πρῶην Ζέλοβον)², (κάτ. 1047). Ἐκ τῶν συνοικισμῶν τούτων οἱ πρῶτοι κεῖνται παρὰ τοὺς

¹ Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ ἔτους 1951.

² Τὸ ὄνομα ἔκ τινος Τούρκου ὀνόματι Τζέλο. Περὶ τῆς νῦν ὀνομασίας τοῦ χωρίου βλ.

πρόποδας καὶ τὰς κλιτῦς ὀρεινῶν προεξοχῶν τοῦ ὄρους «Βρανοῦς», βορείως τῆς πόλεως Φλωρίνης εἰς τὴν περιοχὴν πλησίον τῶν συνόρων πρὸς τὴν Γιουγκοσλαβίαν, ὃ δὲ τελευταῖος, τὸ Ἀνταρτικόν, παρὰ τὴν λίμνην τῆς Πρέσπας¹ εἰς ὕψος 1050 περίπου μέτρων².

Ὁ πληθυσμὸς τῶν χωρίων τούτων ἀποτελεῖται ἰδίᾳ ἐκ γηγενῶν, πρὸς δὲ καὶ ἐκ προσφύγων ἐκ Μ. Ἀσίας καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐγκατασταθέντων ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ 1923.

Ἡ περιοχὴ αὕτη μὲ ἄφθονα ὕδατα εἶναι γενικῶς ὀρεινὴ μὲ πλουσίαν βλάστησιν. Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου συμφώνως πρὸς σχετικὴν παράδοσιν ἡ πόλις τῆς Φλωρίνης, ἡ ὁποία κεῖται ἐντὸς κοιλάδος καὶ εἰς τὸ στόμιον βαθυτάτης χαράδρας τῆς ὀροσειρᾶς Βρανοῦντος, ὠνομάζετο Χλωρίς³.

Υπὸ τοὺς ὄρους τούτους ὁ πληθυσμὸς στηρίζεται ἐκ παραδόσεως διὰ τὴν παραγωγὴν βιοτικῶν ἀγαθῶν εἰς τὴν ἄσκησιν ἰδίᾳ τῆς γεωργίας (καλλιέργειαν σιτηρῶν, γεωμῆλων, δενδροκαλλιέργειαν), πρὸς δὲ καὶ τῆς κτηνοτροφίας. Τὸ εἰσόδημα κατὰ οἰκογένειαν ἐπαυξάνεται διὰ τῆς ὑλοποιίας ἐκ τῶν παρακειμένων πυκνῶν δασῶν.

Τὸ κλῆμα ἐνταῦθα εἶναι ἡπειρωτικὸν μετ' ὑψηλὸν ψῦχος κατὰ τὴν περίοδον τοῦ χειμῶνος.

Ἐργασθεῖς εἰς τὴν ἐν λόγῳ περιοχὴν ἐπὶ 30 ἡμέρας ἐπέτυχον τὴν περισυλλογὴν πλουσίας λαογραφικῆς ὕλης, τὴν ὁποία κατέγραψα εἰς τετραδίου σχήματος 8 μεγ., σελ. 604⁴. Τοῦτο κατετέθη εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ὑπ' ἀριθμὸν εἰσαγωγῆς

ἐν Μεγ. Ἑλλ. Εγκυκλ., τόμ. Δ' (1928), σ. 833. Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Κοινότητος βλ. *Λάμπρον Ράλλη*, Ἀπὸ τὴν Ἱστορίᾳ τοῦ χωρίου Ἀνταρτικόν, Ἀριστοτέλης, τευχ. 12 (1958), σ. 47-49. Βλ. ἔτι καὶ «*Εἶθνος*», ἔβδομ. ἐφημ. τῆς Φλωρίνης, φύλλ. 31 Ἰουλίου 1937.

¹ Περὶ Πρέσπας πλὴν ἄλλων βλ. καὶ *Λαζάρου Βαφειάδη*, Ἡ Πρέσπα καὶ οἱ ὁμορφίαις της, Ἀριστοτ., τευχ. 8 (1958), σ. 30. Καὶ εἰς Α. Α. (=Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον), ἀρ. χειρ. 2690 σ. 9 (συλλ. *Ἑλένης Ἀλεξίου*, Ἡθὴ καὶ ἔθιμα Ἀγίου Ἀχιλλείου Πρεσπῶν, 1962).

² Ἡ ἐργασία αὕτη ἐγένετο εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ὑπ' ἀριθμ. 49035/1964 ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας.

³ Βλ. καὶ *Γεωργ. Ἰ. Σημαντήρα*, Φλώρινα, ἡ ὀνομασία της διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐκ τῶν κειμένων, Φλώρινα 1964. Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως βλ. καὶ Ἀντ. Χ. Χατζῆ, Ἰωάννινα—Φλώρινα, (Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου, Ἀθῆναι 1953, σ. 22-23).

⁴ Εἰς τὴν ἐπιτυχῇ ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς ταύτης συνέβαλε τὰ μέγιστα ὁ ὑπάλληλος τῆς Νομαρχίας Φλωρίνης κ. Θωμᾶς Βράκας διὰ τῆς ὑποδείξεως εἰς ἐμὲ πολλῶν πληροφορητῶν. Διὰ τοῦτο τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης. Ἐπίσης τὴν εὐγνωμοσύνην μου ἐκφράζω πρὸς τὸν ἐν Φλωρίνῃ κ. Ἀντώνιον Σουπέρκον, ὅστις καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ διάστημα τῆς ἀποστολῆς μου ἦτο πλησίον μου διὰ τὴν καλυτέραν μετὰ τῶν πληροφορητῶν μου ἐπικοινωνίαν καὶ ἐπαφήν, τέλος καὶ πρὸς πάντας τοὺς πληροφορητάς μου.

2894. Περιλαμβάνονται 127 παραδόσεις, 9 παραμύθια και εὐτράπελοι διηγήσεις, πληροφορίες διὰ τὴν λαϊκὴν κατοικίαν, τὸν ποιμενικόν, γεωργικὸν καὶ μελισσοκομικὸν βίον, τὴν κοινωνικὴν ὁργάνωσιν, τὸ παιδίον, τὸν γάμον, τὴν τελευτήν, τὰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας, τὴν δημόδιον ἱατρικὴν, τὴν ἀστρολογίαν καὶ μετεωρολογίαν, τὴν μαντικὴν καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν.

Εἰς τὴν ἡχογραφηθεῖσαν μουσικὴν ἐπὶ 13 ταινιῶν μαγνητοφώνου περιλαμβάνονται ἄσματα ἐκτελεσθέντα ὑπὸ ἐντοπίων καὶ ὑπὸ προσφύγων ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης, Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Κάρος τοῦ Καυκάσου¹.

Ἐκ τῆς γενικῆς ἐξετάσεως τῆς ὕλης ταύτης παρατηροῦμεν ἐν συντόμῳ τὰ κάτωθι.

Τὸ σπίτι, ἐκτισμένον ἐντὸς περιμανδρωμένης αὐλῆς, εἶναι μονώροφον. Τὸ ἀνώγειον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται τις δι' ἐσωτερικῆς κλίμακος, χρησιμεύει ὡς κατοικία. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐξ ἐνὸς κεντρικοῦ δωματίου περίξ τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουν ἄλλοι βοηθητικοὶ χώροι. Ὁ ἰσόγειος χώρος διατίθεται διὰ τὸν σταβλισμὸν τῶν ζώων καὶ πρὸς φύλαξιν αὐτῶν, ἰδίᾳ παλαιότερον, ἐξ ἐπιδρομῶν ληστῶν, Τούρκων καὶ ἄλλων ἐχθρῶν. Ἐκ λόγων ἀσφαλείας τὰ πρὸ αὐτοῦ εἶναι κατεσκευασμένα μὲ μικρὸν ἀνοιγμὸν καὶ εἰς σημεῖον ἀποκεία ὑψηλὰ ἀπὸ τοῦ ὁδοῦ. Πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν κατοικίαν ἐντὸς τῆς αὐλῆς εὐρίσκεται τὸ ἄσθον διὰ τὸν ἀλωναμὸν τῶν δημητριακῶν, κατεσκευασμένον κατὰ τὸ δάτεδον διὰ πλάκων.

Ἐκ τῶν ἐθίμων τοῦ γεωργικοῦ βίου ἀναφέρομεν τὸ τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ σπόρου ὑπὸ τοῦ ἱερέως πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς σπορᾶς. Τὴν ἐορτὴν τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρ.) «*παίρνουμεν ἓνα πιάτο ἀπὸ βρίζα, ἓνα σταφύλι καὶ πάνω ἓνα σταυρὸ μὲ βασιλικὸν καὶ τὰ πηγαίνουμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ὁ παπὰς κατὰ τὴν λειτουργίαν ἀγιάζει τὸν σπόρον*» (χφον, σ. 52). Τὸν σπόρον τοῦτον ὁ γεωργὸς ἀναμειγνύει μὲ τὸν ἄλλον σπόρον κατὰ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἀρχίσῃ ἡ σπορά. Εἰς τὸ χωράφι, ἀφοῦ προηγουμένως «*θὰ γυρίσῃ εἰς τὸν ἥλιον*» (χφον, σ. 181), θὰ κάμῃ τὸν σταυρὸν του, καὶ ἐν συνεχείᾳ θὰ ρίξῃ πρῶτα τὸν ἡγιασμένον σπόρον εἰς τὴν γῆν, καὶ μετὰ θὰ ἀρχίσῃ τὴν ἄροσιν.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἀποβλέπει ἐπίσης καὶ τὸ ἔθιμον νὰ ρίπτονται κόκκοι σικάλεως εἰς τὸν ποταμὸν κατὰ τὸν ἁγιασμὸν τῶν ὑδάτων κατὰ τὰ Θεοφάνια διὰ νὰ ἁγιασθῇ οὕτως ἡ ὅλη παραγωγή (χφον, σ. 31), ὡς ἐπίσης καὶ

¹ Βλ. καὶ Γεωργ. Γρηγοριάδην, Οἱ Πόντιοι τοῦ Κάρος τῇ Χριστοῦ καὶ τὰ καλαντόφωτα. Ἀριστοτ., τευχ. 6 (1957), σ. 16 - 18. Τῶν ἰδίων, 1) Λαογραφικὰ τοῦ Πόντου. Ὁ γάμος. Ἀριστοτ., τευχ. 2 (1957), σ. 39 - 43. 2) Οἱ Πόντιοι τοῦ Καυκάσου. Ποντ. Ἑστία, ἔτ. II (1960) σ. 5725 - 28. 3) Οἱ Πόντιοι τοῦ Καυκάσου, Ἱστορία — Λαογραφία, Θεσσαλονίκη 1957.

ὁ ραντισμὸς διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ τούτου τῆς οἰκίας, τῶν στάβλων καὶ τῆς τροφῆς τῶν ζώων.

Ἡ συνήθεια εἶτα τοῦ διὰ τοῦ φωτὸς τοῦ κηρίου τῆς Ἀναστάσεως καψαλίσματος τοῦ ἄκρου τῆς οὐρᾶς ἐκάστου καματεροῦ ζώου¹ ὡς ἐπίσης καὶ τῆς κατασκευῆς σταυροῦ ἐπὶ τῆς θύρας διὰ τῆς φλογὸς αὐτοῦ ἢ μὲ κατράνι (βλ. εἰκ. 1) γίνονται «για νὰ μὴ μπαίνουν τὰ κακὰ δαιμόνια καὶ για νὰ προφυλάσσωνται τὰ ζῶα μας ἀπὸ τίς ἀρρώστειες» (χφον, σ. 35). Τὸ ἔθιμον τοῦτο τῶν σταυρῶν εἰς τὴν



Εἰκ. 1. Ὁ σταυρὸς εἰς τὴν παραστάδα τῆς ἐξωθύρας.

εἴσοδον τῆς κατοικίας ἀπαντᾶται ὁμοίως καὶ ἀνατολικώτερον τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν περιοχῆς, εἰδικῶς εἰς τὸ χωρίον Ἅγιος Ἀντώνιος Πέλλης. Ἐνταῦθα χαράσσονται σταυροὶ εἰς τὴν πόρταν κατὰ τοῦ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου².

Ζωηραὶ ἀπαντῶνται καὶ ἐνταῦθα αἱ λατρευτικαὶ τιμαὶ πρὸς τὸν Ἅγιον Μόδεστον, τὸν Ἀγ. Σπυριδῶνα, τὸν Ἀγ. Μηνᾶν, τὸν Ἀγ. Τρύφωνα ὡς προστάτας τῶν ἀγροτῶν διὰ τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν καὶ τὰ ζῶα των. Οὕτω πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Μοδέστου, προστάτου τῶν ζώων, φέρονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν ἑορτὴν του εἰδικὰ πρόσφορα³ (χφον, σ. 41). Πρόσφορον ἐπίσης παρασκευάζεται καὶ

¹ Τὸ ἔθιμον καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς Ρόδον τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανίων (βλ. Γ. Α. Μέγα, ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Αρχ., τόμ. Ε'-ΣΤ' (1943-44), σ. 134). Εἰς Ἀνατολ. Μακεδονίαν (Καλὴ Βρύση) ὁμοίως κατὰ τὸ Πάσχα (βλ. Λ.Α. ἀρ. χειρ. 2937, σ. 10 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, Καλὴ Βρύση Δράμας, 1965).

² Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ. τόμ. ΙΓ'-ΙΔ' (1960-61), σ. 378.

³ Πρβλ. Λ.Α. ἀρ. χειρ. 2394, σ. 118 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐκ νομοῦ Πέλλης, 1961). Κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Μοδέστου «ὁ κάθε γεωργὸς ἔκανε πέντε ἄρτους καὶ τοὺς πῆγαινε

κομίζεται εις τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὸν Ἅγ. Σπυρίδωνα, τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ εὐλογηθῇ κατὰ τὴν θεϊαν λειτουργίαν, δίδεται νὰ τὸ φάγουν τὰ ζῶα (χφον, σ. 212). Εἰς τὸν Ἅγιον Μηνᾶν κατέφρευγον παλαιότερον, δηλ. πρὸ τοῦ 1940, διὰ τὴν ἀνέυρεσιν ἀπολεσθέντος ζῴου, κομίζοντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔριον ὡς ἀφιέρωμα εἰς αὐτὸν



Εἰκ. 2. Ἡ πηγή, ἀγίασμα, εἰς τὸ χωριὸν Ἄνω Κλειναί.

(χφον, σ. 111). Ὁ Ἅγιος Τρύφων ταπεινὸς καὶ ἐνταῦθα ὡς ἄγιος διὰ τὰς ἀμπέλους (χφον, σ. 111, 180, 321, 322). Ἡ Ἄνω Βαρθολομαί, ἐπιμᾶτο παλαιότερον, πρὸ τοῦ 1920, διὰ τὴν εὐλογίαν, ὁ δὲ Ἅγιος Παναγίας δι' ὅλας τὰς ἀσθενείας (χφον, σ. 111, 221). Ἐν Φλωρίνῃ μάλιστα ὑπάρχει καὶ ἀγίασμα αὐτοῦ, ὅπου καὶ σήμερον καταφεύγουν ἀσθενεῖς παντὸς εἶδους. Εἰς ὕψωμα πλησίον τοῦ χωρίου Ἄνω Κλειναί ὑπάρχει πηγή τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ πιστεύεται ὅτι λαμβάνει ἱαματικὴν δύναμιν ἀπὸ τὴν Παναγίαν. Τοῦτο «*κάνει καλὰ τὸν ἄρρωστο ἀπὸ ἀθεράπευτη ἀρρώστια, ἂν πάρῃ καὶ πιῇ λίγο (νερὸ) καὶ ἀλείψῃ τὸ σῶμα του... Τώρα ἐμεῖς παίρνουμε καὶ πᾶμε ἐκεῖ διάφορα ἀντικείμενα τοῦ ἀρρώστου ἀνάλογα μὲ τὴν ἀρρώστια του. Ἄν ποῖαν τὰ πόδια του, θὰ πᾶμε φορεμένα παπούτσια του... Ὅλα αὐτὰ τὰ κρεμᾶμε στὰ πυκνὰ δένδρα, ποὺ ὑπάρχουν πάνω ἀπὸ τὸ μοναστηράκι, ἐνῶ ἀπὸ κάτω τρέχει τὸ θανατουργὸ νερό... Δυνὸ ἄνθρωποι ἐπῆγαν ἐκεῖ καὶ ἔκλεψαν λεφτὰ καί, μόλις κατέβηκαν στὸ χωριό, τρελλάθηκαν*» (χφον, σ. 45-46) (βλ. εἰκ. 2)².

στὴν ἐκκλησία». Λ.Α. ἀρ. χειρ. 2779, σ. 162 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, Νομ. Σεργῶν, 1963).

¹ Πρβλ. Γ. Α. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἐορταὶ καὶ ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας, Ἀθήναι 1956, σ. 32. Καὶ Ε. Ἀκογλου, Λαογραφικὰ Κοτυῶρων, Ἀθήνα 1939, σ. 271.

² Ἡ πίστις εἰς τὴν διὰ τῆς θείας ἐνεργείας θεραπευτικὴν δύναμιν τοῦ ὕδατος εἶναι ἤδη ἀρχαία, συνεχίσθη δὲ ἐνισχυθεῖσα κατὰ τὴν Χριστιανικὴν περιόδον μέχρι σήμερον. Βλ. Martin

Ἐκ τῆς λαϊκῆς πίστεως καὶ λατρείας ἀναφέρεται ἐνταῦθα ἡ δοξασία περὶ τῆς ἐξαρτήσεως τῆς εὐτυχίας γενικῶς τῆς οἰκογενείας καθ' ἅπαν τὸ ἔτος ἐκ τοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον ἤθελεν εἰσέλθει πρῶτον εἰς τὸ σπίτι τὴν πρωΐαν τῆς Πρωτοχρονιάς. Ἐκ τούτου ἐπιδιώκεται ἡ πρώτη τότε ἐπίσκεψις νὰ γίνῃ ὑπὸ νέου παιδὸς ἀπὸ καλορρίζικον σπίτι, εἰς τὸ ὁποῖον τὰ ἀγαθὰ εὐρίσκονται ἐν ἀφθονίᾳ. «Τὴν Πρωτοχρονιά φροντίζουμε νὰ μπῇ στὸ σπίτι μας ἓνα ἀγοράκι μικρὸ μὲ τὸ δεξὶ του πόδι, γιὰ νὰ κάνουμε καὶ ἐμεῖς ἀγόρι μέσα στὸ χρόνο. Ἀμα θέλουμε νὰ γεννηθοῦν θηλυκὰ ζῶα, τότε στὸ στάβλο περιμένουμε νὰ μπῇ ἓνα κοριτσάκι, πὺν νὰ ζοῦν οἱ γονεῖς του καὶ νὰ ἔχουν στὸ σπίτι τους πολλὰ θηλυκὰ ζῶα. Τότε τοῦ δίνουμε μιὰ τριχὰ ἀπὸ τὰ δικὰ μας ζῶα, τὴν πᾶει στὸ ποτάμι, τὴν πλένει καὶ μετὰ τὴν ρίχνει μέσα στὸ δικό του κοπάδι, πὺν ἔχει πολλὰ θηλυκὰ» (χφον, σ. 39).

Ὡς εἰς τὸν λοιπὸν Ἑλληνικὸν κόσμον¹, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπαντᾶται ἡ πίστις περὶ δαιμονικῶν ὄντων, τῶν Καλικαντζάρων, περιφερομένων ἀπὸ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῶν Θεοφανίων, οἱ ὁποῖοι πολλάκις εἰσδύουν καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν² (χφον, σ. 71). Οἱ Καλικαντζάροι πιστεύεται ὅτι «ὅλο τὸ χρόνο εἶναι μέσα στῇ γῇ. Ἡ γῇ στηρίζεται σ' ἓνα δέντρο. Μόλις ὅμως μάθουν ὅτι ἐγεννήθηκε ὁ Χριστός, σπαιμάτοῦν νὰ κόβουν τὸ δέντρο καὶ ἔρχονται ἐπάνω ἐδῶ σ' ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ δέντρο τις δώδεκα μέρας πρὶν μένουσιν αὐτοὶ ἐδῶ, ξανατρῆφει. Τὰ Φῶτα ὅμως, πὺν βγαίνει ὁ παπὰς καὶ ἀναίρει τὰ πάντα, αὐτοὶ κατατρομαγμένοι φεύγουν καὶ χώνονται πάλι μέσα στῇ γῇ, ὅπου κορρίζουν πάλι νὰ κόβουν τὸ δέντρο» (χφον, σ. 213. Ἀγία Παρασκευή).

Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ἔχει κατ' ἐξοχὴν ποιμενικὸν χαρακτήρα³. Τότε ἐορταίζουν οἱ κτηνοτρόφοι, οἱ ὁποῖοι σμίγουν τὰ ποίμνιά των, ἀφοῦ προηγουμένως τὴν ἡμέραν ταύτην διαμοιράσουν δωρεὰν γάλα καὶ κρέας εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους. Γίνεται οὕτω λαμπρὰ πανήγυρις μὲ κοινὴν συνεστίασιν εἰς τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν τοῦ χωρίου, ὅπου ψήνονται ἀρνιά καὶ θυσιάζεται ὁ καλύτερος

Ninck, Die Bedeutung des Wassers im Kult und Leben der Alten. Eine symbol. geschichtliche Untersuchung, Darmstadt 1960, σ. 49 κ.ἑξ. Γ. Σωτηρίου, Χριστιανικὴ καὶ βυζαντινὴ ἀρχαιολογία, Α', 1962, σ. 309 κ.ἑξ. καὶ Ἑλληνικὴς Σαραντὴ Σταμούλη, Ἀπὸ τὰ ἀγίασματα τῆς Θράκης. Θρακικά, τόμ. 18 (1943), σ. 219-290, τόμ. 19 (1944), σ. 308-390 καὶ τόμ. 20 (1944), σ. 210.

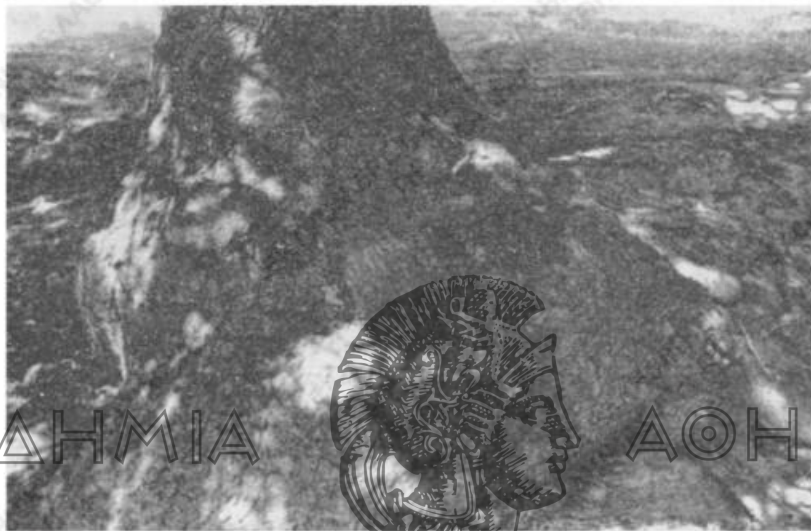
¹ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαῖον, Οἱ Καλικαντζάροι, Byzant. Neugr. Jahrb. τόμ. 19 (1947), σ. 49-78. (= Τοῦ αὐτοῦ, Μικρὰ μελετήματα, Θεσσαλονίκη 1955, σ. 264-296).

² Βλ. Α.Α. ἀρ. χειρ. 2449, σ. 338, (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ἰκαρία, 1962).

³ Βλ. καὶ G. K. Spyridakis, Saint Georges dans la vie populaire. Hell. Contemp., 6ème année (1952), Athènes 1952, (Ἀνάτυπον, σ. 18).

κρίδος πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου καὶ διὰ λογαριασμόν τῆς ἐκκλησίας (χρον, σ. 123, 215, 253, 349). Στήνονται δὲ τότε καὶ κούνιες, εἰς τὰς ὁποίας κουνιοῦνται αἱ νέαι, συνεχιζομένου οὕτως εἰς αὐτὰς τοῦ ἀρχαίου ἐθίμου τῆς αἰώρας (χρον, σ. 181).

Πιστεύεται ὅτι τὸ Ψυχασάββατον τῆς Πεντηκοστῆς αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν περιφερόμεναι ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τῆς Μεγ. Παρασκευῆς ἐπιστρέφουν εἰς τοὺς τάφους. «Τότε (δηλ. τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς) πηγαίνομεν κόλλυβα εἰς τὴν ἐκκλη-

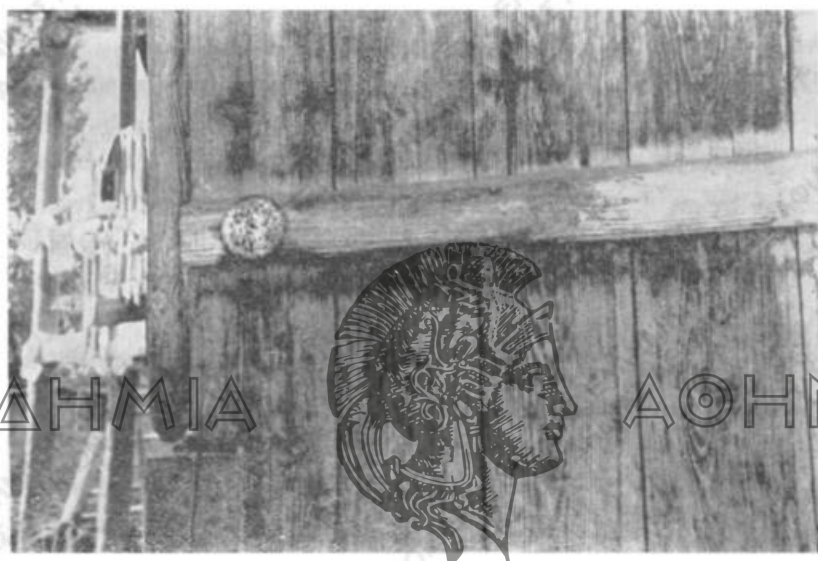


Εἰκ. 3. Ἡ ὁπὴ εἰς τὸν κορμὸν δένδρου ἀπὸ ὅπου ἐξέρχεται τὸ στοιχειό.
(Ἄνω Κλειναί).

σίαν. Μέσα στὰ πανέρια ὅμως βάζομε φύλλα καρδιᾶς ἢ δάφνης¹ γιὰ δύο λόγους. Πρῶτα γιὰ νὰ βαστᾶνε ἥσκιον στὸν νεκρό· θὰ τὰ ἀφήσωμεν ἐπάνω στὸ μνημα-
ῶπον καὶ οἱ ἴδιοι ξαπλώνομεν γιὰ πολλὴ ὥρα, καὶ δεύτερο γιὰ νὰ φέρομε μερικὰ ἀπ' αὐτὰ στὸ σπύι καὶ νὰ τὰ βάλομε στὸ σεντούκι, νὰ μὴ τρώῃ ὁ σκόρος τὰ ρούχα» (χρον, σ. 218, 327, 349).

¹ Ἡ δάφνη ὡς γνωστὸν ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἱερὸν δένδρον καὶ μὲ μαντικὴν δύναμιν. Ἀντιστοίχως ὅμως ἀναφέρεται χρῆσις τῶν φύλλων αὐτῆς καὶ πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ· ὁ Θεόφραστος, Χαρ. 16 λέγει: «Ὁ δὲ δεισιδαίμων τοιοῦτός τις οἶος ἐπὶ χοῶν ἀπονιψάμενος τὰς χεῖρας καὶ περιτρανάμενος, ἀπὸ ἱεροῦ δάφνην εἰς τὸ στόμα λαβὼν, οὕτω τὴν ἡμέραν περιπατεῖν». Πρβλ. ἐπίσης καὶ Θεοκρ. Εἰδ. 23 κ.ἐξ. Ἡ δάφνη ἀπαντᾶται κατόπιν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους εἰς μαγικὰς πράξεις. Βλ. Γ.Κ. Σπυριδάκη, Ἐξορκισμοὶ καὶ μαγικοὶ κατάδεσμοὶ ἐκ Κρητικῶν χειρογράφων, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Γ'-Δ' (1941-42), σ. 72, ὡς καὶ Ἀντ. Κεραμοπούλλου, Φυσιολατρεία, Ἡμερ. τοῦ Ὁδοῦ, Συνδέσμου, ἔτ. Β' (1926), ἐν Ἀθήναις, σ. 50.

Περὶ τοῦ στοιχειοῦ, διὰ τὸ ὅποιον διασώζεται παλαιοτάτη παράδοσις¹, ἀναφέρομεν, ὅτι εἰς τὸ χωρίον Ἄνω Κλειναὶ καὶ πλησίον τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει ὑψηλὸν δένδρον, εἰς τοῦ ὁποίου πρὸς τὸ κάτω μέρος τοῦ κορμοῦ ὑπάρχει ὀπή (βλ. εἰκ. 3). Ἐκ τῆς ὀπῆς ταύτης, ὡς πιστεύεται, ἐξέρχεται τὸ στοιχείο, τὸ ὅποιον οἱ κάτοικοι δέχονται εὐχαρίστως εἰς τὰς οἰκίας των θεωροῦντες αὐτὸ ὡς καλὸν οἶωνόν. «Αὐτὸ δὲν κάνει νὰ τὸ σκοτώσουμε, θὰ τὸ ἀφήσουμε νὰ φύγῃ μόνο



Εἰκ. 4. Διακρίνεται ἡ ὀπή ἐπὶ τῆς θύρας, δεξιὰ κάτωθεν τοῦ μανδάλου.

του, εἶναι τὸ φίδι, ποὺ φυλάει ὅλο τὸ χωριό, μάλιστα ἔχουμε καὶ τρυπες νὰ μπαίῃ μέσα ἀπὸ τίς πόρτες μας. Τὸ φίδι αὐτὸ τὸ γνωρίζουμε καὶ γυρίζει σ' ὅλα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ» (χφον, σ. 4) (βλ. εἰκ. 4).

Ἐνδιαφέρον μέρος τῆς συλλογῆς ἀποτελοῦν καὶ αἱ θρησκευτικαὶ παραδόσεις, λίαν διαδεδομέναι, σχετικαὶ μὲ τὴν ἀνέγερσιν² ἐκκλησιῶν εἰς τόπους ὑποδειχθέντας ἐν ὀνειρῷ ὑπὸ τῶν Ἀγίων καὶ τὴν ἀνεύρεσιν εἴτα εἰκόνας (χφον, σ. 103, 107),

¹ Ὡς π.χ. εἰς τὰ μυθολογούμενα περὶ τοῦ οἰκουροῦ ὄφεως εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡροδ. VIII, 41 : «Λέγουσιν Ἀθηναῖοι ὅφιν μέγαν φύλακα τῆς Ἀκροπόλεως ἐνδαιτᾶσθαι ἐν ἱερῷ». Βλ. βιβλιογραφίαν ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΙΑ'-ΙΒ' (1958-59), σ. 294.

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Α' (1904), σ. 169, ἀρ. 298 ἐξ Ἀρκαδίας. Ἐπίσης ἐκ Λάσσης Γορτυνίας ὑπ' ἀρ. 299. Πρβλ. Κ. Ρωμαίου, Ἀχνάρια ἐπάνω σὲ βράχους, Ἀρχ. Θρακ. Θησ., τόμ. 13 (1944 - 47), σ. 209 - 227.

ἡ διὰ τῆς ἐμφανίσεως καθ' ὕπνον τοῦ οἰκείου Ἀγίου ἢ τῆς Παναγίας¹ (χφον, σ. 43).

Ἡ εἰς πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδος διαδεδομένη παράδοσις περὶ τῆς ἀπολιθωμένης γριᾶς² μετὰ τοῦ ποιμνίου της ἐκ τοῦ ἐνσκήψαντος ψύχους τοῦ Μαρτίου, δανεισθέντος παρὰ τοῦ Φεβρουαρίου μίαν ἡμέραν, ἐπιχωριάζει καὶ ἐνταῦθα (χφον, σ. 122, 188).

Ἐκ τῶν καταγραφεισῶν ἱστορικῶν παραδόσεων ἀναφέρω τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν ἀντίστασιν τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τῶν Κομιτατζήδων ὡς καὶ τινὰς περὶ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου³ καὶ τοῦ ἵππου του (χφον, σ. 291 - 92).

Εἰς τὴν συλλεχθεῖσαν ὕλην, σχετικὴν πρὸς τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτὴν νόμιμα, παρατηρεῖται ταυτότης πρὸς ἀντιστοιχοῦς ἐκδηλώσεις εἰς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους. Οὕτω εἶναι καὶ ἐνταῦθα εὐκαταία ἢ ἀπόκτησις ἄρρενος τέκνου (χφον, σ. 241). Αἱ Μοῖραι, πιστεύεται ὅτι τὴν τρίτην νύκτα ἀπὸ τῆς γεννήσεως καθορίζουν τὴν τύχην εἰς τὸ νεογέννητον βρέφος· διὸ ἀφήνεται ἡ τράπεζα ἐστρωμένη μὲ φαγητά, ἵνα ἐλθούσιν αἱ Μοῖραι γευθῶν τούτων καὶ διατεθῶν εὐμενῶς διὰ τὸ βρέφος (χφον, σ. 35 - 367).

Ἐκ τῶν δοξασιῶν κατὰ τὴν τελευτὴν σημειωόμενὴν τὴν πίστιν περὶ τῆς ἐλεύσεως κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου τοῦ Ἀγαπηνέλου, δια νὰ ὀδηγήσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ ψυχορραγούντος, ἐὰν αὕτη δὲν εἴναι ἀμαρτωπὴ, πλησίον τοῦ Θεοῦ (χφον, σ. 17). Ἡ πανελλήνιος συνήθεια τῆς τοποθετήσεως ὀβελοῦ εἰς τὰ θυλάκια ἢ τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ, «για νὰ ἔχη νὰ πληρώσῃ τὸν βαρκάση, καὶ νὰ περάσῃ στὸν ἄλλο κόσμον» (χφον, σ. 49), ἀπαντωμένη καὶ ἐνταῦθα, συνεχίζεται, ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς ἀρχαιότητος· «ταῦτα οὕτως ἰσχυρῶς περιελήλυθε τοὺς πολλούς, ὥστε ἐπειδὴν τις ἀποθάνῃ τῶν οἰκείων, πρῶτον μὲν φέροντες ὀβολὸν εἰς τὸ στόμα κατέθηκαν αὐτῷ, μισθὸν τῷ πορθμει τῆς ναυτιλίας γενησόμενον, οὐ πρότερον ἐξετάσαντες ὁποῖον τὸ νόμισμα νομίζεται καὶ διαχωρεῖ παρὰ τοῖς κάτω ... (Λουκ. Περὶ πένθους, 10).

Εἰς τὸν κύκλον τῶν μαγικῶν συνηθειῶν ὑπάρχει πλὴν τῶν ἄλλων καὶ τὸ ἔθιμον τῆς «περπερούνας», ἥτοι τῆς διὰ μαγικῶν μέσων προκλήσεως βροχῆς εἰς περιστάσεις ἀνομβρίας, (χφον, σ. 46, 47, 74 - 75, 176 - 177, 350 - 351). Κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς περπερούνας τραγουδοῦν :

¹ Πρβλ. Χ. Παλαχριστοδούλου, Ἡ λατρεία τῆς Παναγίας στὴ Ρόδο, Τέχνη 1 (1946), σ. 144 - 145 καὶ σ. 168 - 69.

² Πρβλ. Κ. Α. Ρωμαίων, Ἡ Γριά, μυθικὴ μορφή ἀρχαία. (Προσφορά εἰς Στίλπ. Π. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 561 - 580).

³ Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου (Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου, Ἀθήναι 1953, σ. 385-419).

*Περπερούνα γυρνοῦσε,
τὸ Θεὸ παρακαλοῦσε¹:
Κύριε, σιάξε, Κύριε, βρέξε
μιὰ λιανή, λιανὴ βροχούλα,
γιὰ νὰ γίνουν τὰ σταράκια
καὶ τῆς γῆς τὰ χορταράκια (χφον, σ. 46).*

Ἐκ τῆς ἐν συντόμῳ ἐκθέσεως περὶ τῆς συλλεχθείσης ὕλης ἐκ τῆς ἀκριτικῆς ταύτης περιφερείας προκύπτει ὅτι εἰς αὐτήν, παρὰ τὰς ἀναποφεύκτους ἐπιδράσεις ἐκ τῶν γειτονικῶν ξένων λαῶν εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, οὗτος διατηρεῖ τὴν πολιτιστικὴν ἐθνικὴν παράδοσίν του εἰς τὰ κύρια στοιχεῖα αὐτῆς.

R É S U M É

Mission folklorique dans la région de Florina (Grèce du Nord)**(13 août - 14 septembre 1964)**par *Ang. Dettencos*

L'auteur expose les résultats de sa mission folklorique qu'il a accomplie dans les villages de Ano et Kato Kinnai, Aghia Paraskevi, Papayanis et Andartikon, du département de Florina, au Nord-Ouest de la Macédoine, près des frontières Gréco-Yougoslaves.

Après une brève introduction où il examine le caractère morphologique du terrain et les éléments de la vie économique de la région, il décrit le type de l'habitation populaire. Celle-ci est entourée par une haute muraille et est composée d'un rez-de-chaussée où sont logées les bêtes, et d'un premier étage où habite la famille. Dans la cour, devant l'entrée de la maison se trouve l'aire pour le battage des grains.

¹ Πρβλ. *Ἱφίγενείας Διδασκάλου, Παρακαλῶντας τὴ βροχή, ἡ «Ντουντούλα», Ἀριστοτ., τεῦχ. 7 (1958), σ. 26 - 27 :*

*Βαῖ, βᾶϊ, Ντουντούλε.
Περπερούνα περπατεῖ,
τὸ Θεὸ παρακαλεῖ,
γιὰ νὰ βρέξῃ τὴ βροχή,
μιὰ βροχὴ καλὴ, καλὴ,
γιὰ νὰ γίνῃ τὸ ψωμί
καὶ τὸ ἀραποσίτερο.*

Les manifestations populaires relatives au culte et les autres coutumes sont communes à celles des autres régions de la Grèce, comme par ex. les coutumes des douze jours (του Δωδεκαημέρου), de Noël à l'Épiphanie (25 dec-6 janvier) avec les Kalikantzari (êtres démoniaques), les festivités des jours de Pâques, le culte de St. Tryphon, qui est considéré comme le protecteur de la vigne, de Ste Barbara, qui protège de la petite vérole et de St Panteléimon qui protège contre toutes les maladies, ainsi que d'autres fêtes de circonstance, durant l'année.

Dans la région visitée, la croyance à l'existence d'un démon (στοιχειό) qui a l'aspect d'un serpent équivalent au serpent du foyer ou démon bien-faisant des anciens Grecs, est très répandue. Au village d'Ano Klinai on croit que le serpent sort du trou d'un arbre qui se trouve près de la cour de l'église. Pour faciliter l'entrée du serpent dans leurs maisons, les habitants ouvrent un trou dans leur porte, considérant cette visite comme bien-venue.

L'auteur a recueilli diverses légendes comme par ex. celles qui se rapportent à la construction d'églises dans la apparition ou songe d'un Saint, des Moïres (des Fées) qui déterminent le destin du nouveau né la troisième nuit après sa naissance etc. On a également la coutume de mettre dans la poche du mort une pièce de monnaie métallique comme cela se faisait dans l'antiquité (l'obole de Charon). Parmi les coutumes magiques l'auteur rapporte celle de la «Perperouna» que l'on accomplit pendant les périodes de secheresse pour provoquer la pluie.

Outre le matériel folklorique qui a été noté dans 604 pages 8^{ov}, l'auteur a également enregistré 80 chansons et danses populaires sur 13 bandes de magnetophone.

De l'étude de ce matériel en général il ressort que malgré certaines coutumes locales, les différents éléments de la civilisation populaire de cette région sont communs à ceux des autres régions de la Grèce.